

A FEKETE ORPHEUSZ ÜZENETE

NÉHÁNY SZÓ A MODERN NÉGER KÖLTÉSZETRŐL

B E D E B É L A

A négerség irodalom- és szellemtörténeti helyének meghatározása és megfelelő értékelése napjainkban még befejezetlen feladat. Elsősorban a nyelvi, ideológiai, irodalomtörténeti rendszerezés hiánya miatt mind a mai napig nem született egyetemes, átfogó s az irodalomtörténeti koncepciók minden vonatkozását kimerítően taglaló könyv az afrikai ember irodalmi tevékenységéről, ezért rövid bevezetőnk is csupán fragmentikus ismertetésére vállalkozhat.

A szisztematizáció elsődleges kérdése, hogy voltaképpen milyen szellemi alkotások sorolhatók a néger irodalom keretébe. A századfordulót követő gyarmati esztendőök éveiben a fekete kontinensen vallási missziót betöltő egyházi személyek adták az első, irodalomtörténetnek természetesen nem nevezhető, tájékoztató összefoglalókat az afrikai irodalom alkotásairól. Ezek a beszámolók a néger irodalom fogalmán kizárólag a fekete kontinens irodalmát értették. Későbbi kutatások mutatták ki, hogy az Afrika földrajzi határain túl virágzó néger irodalmak is, elsősorban az Antillák szigetvilága és Madagaszkár irodalma, az afrikai irodalmakkal való szellemi azonossága miatt a néger irodalom keretébe sorolható. Egyes kutatók, elsősorban a német Jahn, a néger irodalom egyik legrangosabb szaktekintélye, továbbá Jean-Paul Sartre, a fekete földrész irodalmának ismerője és pártfogója, még ennél is tovább ment, s a néger irodalom fogalmkörébe sorolta az Egyesült Államokban élő fekete bőrűek, valamint Dél-Amerika különböző országaiban élő négerék és mulattok szépirodalmi alkotásait is, noha e két utóbbi csoporthoz tartozó írók és költők alkotásainak ideológiai,

tartalmi, szerkezeti és szellemi vonatkozásai alapvető különbségeket mutatnak az afrikai és a Karib-tenger szigetvilágának irodalmaival szemben.

A lingvisztikai kérdés a másik megoldatlan és kellőképpen mind a mai napig fel nem mért probléma. Az afrikai irodalmak kérdésével foglalkozó legtöbb kutató elsősorban a világnyelveken megszólaló irodalmakat vizsgálja. A kontinens nyelvi tagoltsága természetes gátat szab az irodalmi kutatás számára, a kutatók, nyelvi ismeretek hiányában, kénytelenek lemondani a bennszülöttek nyelvén írt művek vizsgálatáról, ezért az afrikai irodalomkutatásnak — minden túlzás nélkül állíthatjuk — ez a része, szinte teljes egészében, mind a mai napig szűz terület maradt. Tudomásom szerint csak egyetlen — nem teljes — afrikai irodalomtörténet, O. R. Dathorne *African Literature in the Twentieth Century* című alkotása nyújt rövid áttekintést a különböző bennszülött nyelveken írt művekről. A modern néger költészetből nyújtott irodalmi ízelítő, amelyet folyóiratunk jelen száma közöl, szintén kizárólag az angol, francia, portugál és spanyol nyelven írott művek fordítását adja közre, amelyeket e sorok írója a forrásnyelvekből ültetett magyarra.

A néger költők, azzal, hogy nem anyanyelvükön, hanem valamelyik világnyelven — elsősorban a volt gyarmatosító ország nyelvén — írnak, természetesen nem az idegen nyelv tökéletes ismeretével kérkednek, hanem azt a szinte az egész afrikai kontinensen jelentkező szellemi kényszert jelzik, ami a nemzetté válás egyik lényeges történelmi mozzanata. Tanzániában például közel százötven nyelven beszélnek a bennszülöttek, Ugandában és Kenyában talán még több nyelven, de sorolhatnánk a meghökkentő példákat a mintegy ötven afrikai ország valamennyiéből. Így tehát már a mindennapi érintkezésben is — ahol nem sikerült „hatalomra juttatni” valamelyik nagyobb törzsi nyelvet — mind a mai napig a volt gyarmatosítók nyelvén értik meg egymást az emberek. Ennek a hátrányos történelmi hagyománynak a kényszerű analógiája lelhető fel az irodalomban is. Az írók, akik rendszerint külföldön, Európában vagy Amerikában, esetleg angol vagy francia nyelvű afrikai középiskolában vagy egyetemen tanultak, rádöbbentek, hogy ha joruba, hauza, ibó, tiv, efik, tvi, eve, fanti, ceva, nyanya, damba, tozi, tonga, kamba, runyoro, luganda, rutuoro vagy más nyelven alkotnának, műveik sohasem válnának a világ közkincsévé, vagy legalábbis nem az afrikai társadalmak történelmi fej-

lődésének jelenlegi fokán. Egyedül a nilota négerok arab nyelvű, valamint a három délkelet-afrikai ország szuahili nyelvű irodalma (ezt az utóbbit közel ötvenmillió ember beszéli anyanyelveként) vált némileg ismertté. A szuahili irodalom diadalútja azonban elő-
re sejteti a többi törzsi nyelven írott irodalmi alkotások jövőbeni elismerésének perspektíváját, amint erre megteremtődnek a kellő szellemi és anyagi feltételek. Hogy ez mikor következik be, ma még éppoly kevésbé jósolható meg, ahogyan a korai humanizmus korában sem lehetett tudni, hogy mikorra érvényesülnek a latin irodalmat felváltó, feltörő igénnyel jelentkező nemzeti nyelvű irodalmak az ókontinensen. Az európai szellemtörténeti múlt azonban reményt keltő példa az afrikai nemzeti nyelvű irodalmak jövője előtt is.

Rövid beszámolómm szűkre szabott tere miatt nem szólhatok a néger irodalmak ideológiai, tartalmi, emocionális és egyéb vonatkozásait meghatározó történelmi-társadalmi tényezőkről. Az alkotások mondanivalójában azonban hangsúlyozottan elsődleges hely jutott a szenvedő néger, a gyarmatosító kor minden megaláztatását eltűrni kényszerülő ember lelki vívódásainak, a rab-szolgasors keserű pillanatainak. A művekben azonban gyakran felcsendül a világ, az élet jobbra fordulásába, a boldogabb jövőbe vetett remény és hit. A versek a néger ember lelkében lejátszódó általános emberi érzéstényezőket tükrözi vissza. Találkozunk a barátság, a szerelem, az élet örömeinek és boldogtalanságának mozanataival, a hazaszeretettel, egyszóval minden egyetemes emberi érzéskomplexummal, akárcsak a többi kontinens költőinek az alkotásaiban.

AZ ELSŐ SZERVEZETT NÉGER IRODALMI MOZGALOM: A NÉGRITUDE

Századunk harmincas éveinek közepéig a négerok irodalmában szinte semmiféle szervezett mozgalomról nem beszélhetünk. Alkotásaikat spontánul intuitív módon írták, költötték, helyel-közzel meg is jelentették afrikai, európai vagy amerikai lapokban, s ezzel nagyjából ki is merült a néger irodalmi mozgalom. Ekkor azonban egy csoport Párizsban tanuló afrikai egyetemista — akik a francia szürrealista irodalom befolyása alá kerültek — összefogott, hogy hírt adjon az őserdők mélyéből kitörni szándékozó fe-

kete kultúráról. Életteret kerestek maguknak a megmutatkozáshoz, a szervezett érvényesülés útját kutatták. A fiatalok élén Léopold Sédar Senghor, Léon Damas és Aimé Césaire állt. Ez utóbbi egyik esztétikai írásában alkotta meg az úgynevezett négritude fogalmát, amely alapjelentésében a fekete bőrűek művészi érvényesülési törekvését hordozta.

Jean-Paul Sartre, akit személyes barátság is fűzött a szinte napról napra gyarapodó és hamarosan irodalmi mozgalommá izmosodó négritude képviselőihez, a négritude fogalmát az „être dans le mond du Nègre”, azaz a négerék világához való tartozás értelmére egyszerűsítette, amivel korántsem volt szándékában devalválni a mozgalom értékét; ellenkezőleg: a négritude fogalmát kiszélesítette a négerség valamennyi szellemi tevékenységére, beleértve a művészeti folklórt is.

A néger irodalom egyik szellemi atyja, a szenegáli származású Senghor, a négritude fogalmának két jellemző vonását hangsúlyozza: ellentétben a fehér civilizációval, amely mechanikai és technikai kategóriákba igyekszik szorítani a világ történéseit, feltartóztatathatlan műszaki forradalmait, a fekete bőrű ember élete a természettel történt egyesülés örökös ismétlődése a legkorszerűbb életkörülmények között is. . . Másrészt a négritude tulajdonképpen egy forrongó szenvedély állandó ismétlődésekkel újraéledő kitobzódása. A feketék az emberiség minden fájdalmát türelemmel viselték, de az ellene való lázadás magába foglalja a diadalmat sejtető szellemi és történelmi szabadságuk csíráját. . .

Csaknem három évtizednek kellett eltelnie, hogy a történelmi és társadalmi változások a fekete kontinensen új értelmet kölcsönözzenek a négritude fogalmának. Gisela Bonn, a néger irodalom jeles német nyelvű tolmácsolója szerint a fenséges érzések és a faji büszkeség ösztönös ápolása, s az ebből fakadó művészeti alkotóerő jelenti az európai ember számára a néger szellemiséget. Különösképpen a legújabb írói nemzedék, közöttük a politikai síkon is ismert Nkrumah, Sékou Touré, Jomo Kenyatta, Julius Nyerere, Léopold Sédar Senghor és Agostinho Neto vallja magáénak ezt a meghatározást.

Az afrikai népek — elsősorban az utóbbi két évtized alatt — nemcsak politikai függetlenségi mozgalmaik során kerültek a világ érdeklődésének központjába, hanem a mind gyakrabban és mind művészibb igényességgel jelentkező irodalmi-művészeti alkotásaik-

kal is részévé kívánnak válni — sőt részben már sikerült is azzá válniuk — annak a közösségnek, amit mi európaiak felületes profánsággal kultúrcivilizációnak nevezünk.

A NÉGER IRODALOM NÉHÁNY KÉPVISELŐJÉRŐL*

Léopold Sédar Senghor 1906-ban született a nyugat-afrikai Szenegálban. Dakar, illetve Párizs a színhelye középiskolai, majd egyetemi tanulmányainak. Tanár lett, egy ideig Franciaországban tanított. A háború kitörése után német hadifogságba került, ahonnan egészségi okokból hazaengedik. Tanítványaival megszervezi a négerék franciaországi ellenállási mozgalmát. A felszabadulás után a francia parlament képviselője, később a Mali Köztársaság államfője, jelenleg a Szenegáli Köztársaság elnöke. Egytucatnyi könyve jelent meg, s az afrikai irodalom vezéregyeniségeként tartják számon. Fáradhatatlan irodalmi és kulturális szervező. Néhány évvel ezelőtt hazánkba látogatott. Jugoszlávia baráti látogatását megelőzően mindössze néhány nappal Szenegálban, a baráti és el nem kötelezett országban jártam, s ekkor alkalmam volt személyesen is meggyőződni

arról, hogy a köztársasági elnököt a nép legalább annyira tiszteli irodalmi tekintélye, mint politikai karrierje miatt. Három évvel ezelőtt a sztrugai költészeti fesztivál ünnepeit aranykoszorús költője volt, személyes jelenlétével gazdagítva a rendezvényt. Szerbhorvát nyelven kötete jelent meg, magyarul — tudtommal — csak folyóiratokban, antológiákban adták ki verseit. A *Mi vagyunk az Ég és a Föld* című poémája a hazájától távoli idegenbe szakdt néger allegorikus kesergése a tamtamok, a démonok és sámánok, azaz az ősi istennő hazája után. A honvágys az őrjöngés találkozik a versben, és az afrikai zsongó zene ritmusára oldódik fennköltté, kiengesztelődé, emberivé. A *Fekete asszony* című versében az afrikai örök nőnek állít emléket, a néger anya, testvér és szerető képe ötvöződik a versben.

MI VAGYUNK AZ ÉG ÉS A FÖLD

Mily nemes cél, Hercegnőm, a Föld törvényeit követni,
 élni egyszerűn, mint a rizs, a jamszgyökér, a pálma, a mangróva,
 vagy mint őseink tehene, az őskrokodil
 és mint Lilanga nővérem . . .

* A tanulmány versanyagát a szerző, Bede Béla fordította.

ő örvénylő táncot lejt — ő él.
 Hogyan is élhetnék másként, mint a többiek,
 emberláncolatból kiszakított gyöngy gyanánt,
 vagy mint gyökerestül kidöntött fa,
 melyet vad tornádó gyilkolt halálra,
 vagy akár magányos, imbolygó álmokép,
 melynek nincs többé pártfogó fivére?
 És vajon mit ér az élet,
 ha nem ropunk csoportban vidám táncokat?
 Lilanga nővérem, gyöngylábad, mint fürge gyilkpár
 és dalmozsarat döngölő kezed
 boronát szorító öblös férfimarokkal versenyez.
 Az ősi föld felett tompán lüktető ritmus pereg,
 nedves és izzadt vagy a kajla napsugár hullámzó tüzetől.
 Tamtam zene riog szerete.
 Ébresztő tamtamok dübörögnek . . .
 Tüzet szító tamtamok ütőerünkbe vájnak,
 lángnyelvként suhongva szívünk dobaját visszhangozzák.
 E tamtamok vágatva köszöntenek.
 A tamtamok némán tovaszökkennek.
 Hercegnőm, vállunkat hullámok kapják szárnyra,
 lapockánk alján megremeg a ciklon.
 Liánok kúsznak hullámok tarajára,
 míg kezünket a tavirózsa felé nyújtjuk.
 A passzát szél nótára gyúlik
 filao-ágakat morzsoló ujjaink között,
 s arcunkon villanó fény ragyogóbb az aranyálarcnál,
 mert Hercegnőm, a tamtam zenére úrrá lettünk a halálon.
 Fogadd hát üzenetem démoni Hercegnőm:
 Mi lettünk az Ég és a Föld.

(Francia eredetiből)

FEKETE ASSZONY

Mezítelen asszony, fekete asszony,
 életed tarka színű szőttes, alkatodban a szépség serken újjá.
 Árnyékkodban serdültem felnőtté, szelíd kezed kötözgette sajkó
[sebeim,

ekkor fedeztelek fel a nyár hevében. Delelőn dicsért termőföld
vagy te, fenn a hegyszorosok perzselő ormainak tövében,
s jószágod úgy nyilall szívembe, mint gyilkos villámlás
az ég ölén bátran szárnyaló sasmadár tollai közé.

Mezítelen asszony, sötét bőrű asszony,
szilaj húsú érett gyümölcs, émelyítő őserdei borok tobzódása
a megrészegült ajakon, mely dalt fakaszt lelkemből.
Tiszta messzeségű szavanna, megremegsz a keleti szél
buja tüzes enyegésében, a faragott tamtam, feszülő tamtam
kábitó nektárja vagy, ki a győztes ujjai alatt morajlasz,
mélyen bűgő asszonyi hangod a szeretkezők ünnepi hozsannája.

Mezítelen asszony, napégetett asszony,
szent olaj vagy, mit szellő sem bodroz, kábitószer a kéjek
[ágyékában,

Mali hercegének boldog ágyasa, gazella mennyei bilincsekkel,
kebeleden csilingelő gyöngysor-csillagcsokor,
feszülő bársonyos bőröd éjszakájának égboltján,
lelked zsenge játszadozását bőrödön villogó
vörös-aranyos csecsebecse ékszerek visszhangozzák,
hajad árnyékában életre lobban a riadalom,
napsugár-szembogarad ígésző közelségétől.

Mezítelen asszony, fekete asszony,
megénekelem múlhatatlan szépségedet, alakod örökkévalósággá
[varázsolom,
mielőtt a féltékeny sors hamuvá morzsol, hogy táptalaja légy
érted lángoló életem gyökér-martalékainak, melyekből
az idők végtelenségéig új asszonyi szépségek sarjadnak.

(Francia eredetiből)

A fekete kontinens egyik leg-
termékenyebb íróegénisége, az
egyenlítői Afrika országainak
egyik legnépszerűbb és legtöbbet
fordított költője és írója a guineai
származású *Camara Laye*; a fiata-
labb írónemzedékhez tartozik. Re-

gényíróként és elbeszélőként tart-
ják számon, de minden afrikai
irodalmi antológia verseit is tar-
talmazza. Egyetemi tanulmányokat
— mint kora legtöbb afrikai érte-
lémiségi — a francia fővárosban
folytatott, az anyagi nehézségek

miatt azonban kénytelen tanulmányait abbahagyni és fizikai munkásként dolgozni. Magánúton szerz mérnöki oklevelet, majd vizs-zs-zatér hazájába.

Első alkotásait Párizsban írja, lenyűgöző rajongással ábrázolja messzi szülőföldjét, az új életre ébredő fekete kontinens tájait, embereit.

Önéletrajzi regénye a *Fekete fiú*, amely 1966-ban magyar nyelven is megjelent, idillikus hangon eleveníti meg a sokat szenvedett Afrika népeinek, embereinek hét-

köznapjait. Az el nem kötelezettség és a politikai függetlenség hirdetője írásaiban és emberi magatartásában egyaránt. Az ősi, pozitív hagyományokat előszeretettel ápolja írásaiban, költői és filozófiai nézeteiben egyértelműen vallja, hogy a modern Afrika csak az ősi kultúr-hagyományok értékeire épülhet. Elítéli a tartalmatlanul modernizáló formaművészetet. Különösen megkapóak korán elveszített édesanyját idéző prózai és lírai alkotásai, közöttük az Anyámhoz című verse.

ANYÁMHOZ

Fekete asszony, afrikai asszony,
ó, anyám, most téged idézlek ...

Ó, Damán törzsbeli asszony,
ki hátadon hordtál, s emlőidből tápláltál,
ki első lépteimnek irányt szabta,
te, ki elsőnek tártad fel előttem
a világ ezer csodáját,
ó, anyám, most téged idézlek ...

Harcok asszonya, te folyók asszonya,
megduzzadt hömpölyáradatok asszonya,
ó, anyám, most téged idézlek ...

Ó, te Damán törzsbeli anyám,
ki könnyeimet törölgetted,
te, ki mindig megvigasztaltad
csüggedő szívem,
te, ki szóttanul túrted bohó szeszélyeimet,
hogy szerettem nálad lenni,
mennyre jó volt gyermekednek lenni!

Egyszerű asszony, te,
mindenbe beletörődő asszony,
ó, anyám, most téged idézlek...

Ó, te, a Damán törzs Damán asszonya,
a nagy kovácsok nemzedékének sarja,
gondolatom mindig téged kutat,
bolyongó utamon te Őrködsz lépteim felett,
ó, te Damán törzsbeli anyám,
mennyire szerettem kebled melegét,
mennyire jó volt gyermekednek lenni!

Fekete asszony, afrikai asszony,
ó, anyám, neked köszönöm:
mindent neked köszönök,
amit tettél értem, fiadért,
ki bár végtelenül távol,
mégis mindig oly közel van hozzád.

(Francia eredetiből)

A függetlenségéért és szabadságáért harcoló Kamerun irodalma nem jeleskedik annyi félmjelzett névvel, mint Szenegálé. Egyetlen író és költő tűnik ki, *David Diop*, aki 1927-ben a franciaországi Bordeaux-ban született. Apja szenegáli, anyja kameruni, ő azonban mindig kameruninak vallotta magát, noha sok helyütt tekintik őt is szenegálinak, talán a szenegáli irodalom vonzóbb hagyományai miatt.

A második világháború alatt, Franciaország fasiszta megszállása idején Senghor tanítványa, s úgyszólván gyermekkövvel az ellenállási mozgalom tagja. Az afrikai népdalok jellemző ütemét és tartalmi koncepcióit imitáló első verseit tanítómestere, Senghor jelentette meg francia irodalmi folyóiratokban.

Több afrikai ország felszabadító mozgalmában vett részt, s személyében Guinea, Csád Köztársaság, Szenegál és Kamerun is elkötelezett szabadságharcost tisztel. Későbbi költeményeiben a hazafiság és a békés nemzetközi koegzisztencia ötvöződik művészi szinten. Eredeti foglalkozása orvos, rövid ideig politikai-diplomáciai pályán is dolgozott. Nagy hatással volt a kibontakozó afrikai irodalomra, elsősorban költészetét értékeli nagyra. Tehetsége teljében, 1960-ban, alig harminchárom éves korában ragadta el a halál. Repülőgép-szerencsétlenség áldozata lett.

Az Egy fekete táncosnőhöz című verse a fekete kontinens liüketű zenéjében feloldódó ember érzelmi tobzódásainak pillanatait szólaltatja meg.

EGY FEKETE TÁNCOSNŐHÖZ

Néger lány, te, zajongó Afrika suttogva lobbanó melege,
 házám talányt-kutató tudásgyümölcse,
 póre örömök, s kitörő könnyek örök körtánca,
 érzéshalmaz titkos hatalmak hányatott honában,
 nászēj-táncok cifra színű szédítő legendája,
 új korszak, s korai századok ütemét idéző
 néger csillag álmaid mélabús halmazában.
 Alázatos tanítóm, a kóra ütemek vad, üde ölelésében,
 szédületek tánca vagy te,
 a mágia felszentelt királynője.
 Te vagy a tánc
 égő lelke forgó-forrongó mítoszában,
 ábrándos tudásszomjam kútfőjében ringó
 nagy tüzek tövében játszi egekkel táncra perdülő
 tánc vagy Te.
 Hamis istenek sorstüzének lángsugara,
 Te vagy a kezdet látomása,
 a végzet eszelőssége
 gondozott fűvészkertek pázsitos ölen,
 zsibongó néger zene zsongásában.
 Te vagy az összesség, az őserdő visszhangja,
 lobogó futam, támadás álnok várak ellen,
 Te vagy a felsajduló ige sámánok szájában,
 csábító csúcok csodálatok csokra felett.

(Francia eredetiből)

A több száz éves portugál gyarmati sors határozza meg Mozambik irodalmi és művészeti életének koordinátáit. Az elnyomott népek keserű hangja csendül ki írónak és költőinek alkotásaiból. A fehér zsoldosok elleni harc irodalmi megszólaltatása azonban előrevetíti a magának jogos igényvel tért követelő jobb világ képét. Ennek a harc-csodálatos hangulatnak a je-

gyét viseli magán az ország érdekes költőegyeniségének, *Noemia de Souza*nak a költészete. Frásaiból aligha lehet arra következtetni, hogy szerzőjük nő, hisz érces hanggal, elszánt forradalmi hozzáállással emel szót korunk első számú társadalmi rákfenéje, a kolonializmus ellen.

1927-ben született a főváros, Lourenço Marques egyik peremte-

lepülésén, középiskoláit szülővárosában, Zambéziában végzi. Újságíró, verseit portugál nyelven írja. Hazáján kívül írásai angolai és brazíliai újságokban és folyóiratokban is megjelentek. A portugál grammatikai hatóságok írásai miatt üldözték, mert a mozambiki nép függetlenségi törekvései mellett szállt

bennük síkra. Több ízben vetették börtönbe.

A Felhívás című versében testvéreinek, nővéreinek nevez mindenkit, aki akár fegyverrel, akár a szó eszközeivel küzd Mozambik szebb holnapjáért, a kolonializmus ellen.

FELHÍVÁS

Ki némított el az ernyedt szót
nővérem ajkán az őserdőben?
Hirtelen felhívása az akcióra
elkallódott a nap és az éj forгатagában.
Nem érkezik hozzám reggelente
görnyedten, a hosszú út porát rázva,
távoli kilométereket szomjúhozva
az örök kiáltással: Macala!

Ő nem jön többé hozzám
szítáló ködös esőben bőrig ázva,
gyermekei és a beletörődés örök terhével.
Egyik gyermeke a hátán, keblén a másik,
— s mindig, mindig csak így —
olyan tekintettel, mi tükrözi
élte derűs, de veszkődésektől petyhüdt perceit,
olyan tekintettel, mivel ha találkozom,
el nem fojthatom bőröm
s vérem permeteg zizzenését,
csak remegve fürkészem benne
a rokon vonások jellegét.

De ki védelmezte dermedt tekintetét,
ha testvéri szeretettel libbent el
hozzám, hogy kettőbe törve
utolsó falat száraz kenyерem
szegényes asztalomnál
letörjem gyötrő éhségét?

Io, mamané! Ki fojtotta el a hősi szót
testvérem ajkán az őserdőben?
Mily ismeretlen fenevad
ostorozta halálra, mert szerette a szabadságot?

Kertemben virágot bontott egy fa,
rossz jel sejlik lilaszínű szirmaiból.
bódítón émelyítő illatából.

Hamugyengéd virágporból szőtt
gyékénytakarót terített végig
a zszibongó egyenlítői nap sugara,
rekkenő nyár óta lesi
nővérem fia jövetelét,
hogy elpihenjen rajta;
hiába, hasztalan.

Csak tépett tollú madár
gyújt csipcsirip dallamra
kertem rózsabokrának ölén,
gyászéneket dalol a távoli fiúért,
ki reggel az őserdő tüzeiben
halálra égett a szabadságért.
Amikor utolszor villámgyorsan
tovalebbent a ködben
gyermekdeden csillogó szeméből,
érdesen hörgő hangjából
a reménytelenség holnapja,
a tragédia előérzete villant.

Ó, Afrika, drága anyaföld, szólj hát:
Mivé lett őserdőbeli testvérem,
hogy többé sosem tért vissza hozzánk?
Vajon merre bolyong nővérem,
örök gyermekeivel
(egyiket hátán cipelve,
kebléhez szorongatva a másikat),
a szénkereskedő rekedt rikoltásával
meg tudná-e vajon mondani?
Ó, Afrika, anyaföld,
cserben ne hagyd hős testvérem,
nevét védj a szabadságharcosok

büszke emlékművére,
 hogy hirdesse örök tanulságul
 a szabadság szeretetét,
 szorongató karjaid szeretetét.

(Portugál eredetiből)

Az egyenlítői Afrika országai közül Ghanában a koloniális elnyomatás idején is virágzott az ősi törzsi kultúra, sőt, modern hatásokkal keveredve, különösképpen az irodalom terén, olyan alkotásokat eredményezett, amelyekre nemcsak Afrikában, hanem a többi kontinensen is felfigyeltek. Ez a kulturális-irodalmi mozgalom azonban szinte teljes szellemi azonosítást mutat a négritude égisze alatt virágzó általános pánafrikai mozgalmakkal. A mondanivaló lényege szinte azonos a legtöbb közép-afrikai irodalomban: a művészet nemes eszközeivel harcolni a nemzeti függetlenségért, a minden fejlődés útjában álló gyarmati rendszer felszámolásáért.

Ghana egyik legnépszerűbb és legsokoldalúbb írójának, *Raphael Ernest Grail Armattoe* irodalmának is meghatározó mozzanata a politikai függetlenségért folytatott harc. 1913-ban született az akkor még aranyparti Denuban. A középiskola elvégzése után Franciaországban, majd Nagy-Britanniában jár egyetemre, orvosi oklevelet szerez. Világhírnevét voltaképpen nem irodalmi tevékenységével ala-

pozza meg. Egyetemi tanulmányainak befejezése után Írországban egy antropológiai kutatóintézet vezetőjeként számos tudományos munkát jelentetett meg, tudományos felfedezéseire világszerte felfigyeltek.

Noha élete jelentős részét Európában töltötte, a második világháborút követő években, amikor erőteljesebb harc indult a fekete kontinensen a gyarmatosító rendszerek felszámolására, Armattoe is visszatér hazájába, s azonnal bekapcsolódik a felszabadító mozgalomba. Verseiben síkra száll a faji megkülönböztetés ellen, költeményei éppen úgy, mint tudományos értekezései az orvostudományok és az antropológia köréből, egyértelműen a színes bőrű ember szellemi-intellektuális egyenrangúságát hirdetik. Viszonylag fiatalon, ötvenéves korában halt meg Németországban, Hamburgban, ahol egy tudományos előadás-sorozatot tartott.

A magányos lélek című verse az Európában élő néger ember elhagyatottságát írja le, szinte pszichanalitikus pillanatképet festve a magányos ember lelkivilágáról.

MAGÁNYOS LÉLEK

Találkoztam egy idős asszonnyal,
szenderegve önmagában motyogott,
végig a kanyargós ösvényúton
értelmetlenül önmagának suttogott,
nevetgélve mindvégig,
ábrándosan önmagához szónokolt
végig a zezugos hosszú úton.

Gyermekem, sohasem tudhatjuk,
az emberek miért beszélnek magukban,
ha túlságosan hosszú az út
és nincs megértő útítárs.
Vajon miért társalog az ember önmagával?

Ha a bánatzápor haragos villáma
nyílként fúródik szívünkbe,
magányos gyalogosként az élet ösvényén
csak önmagunkkal értünk emberi szót.

Talán így ez az idős asszony is,
aki végig a kanyargós ösvényúton
szenderegve önmagában motyogott,
nevetgélve maga elé mindvégig,
értelmetlenül önmagának suttogott
végig a zezugos hosszú úton,
ábrándosan önmagához szónokolt,
hogy elfojtsa feltörő könnyeit.

Jó asszony, te éppoly szomorú vagy,
akárcsak magányos jómagam.

(Angol eredetiből)

Honfitársa, *Efua Theodora Sutherland* a mozambiki Noemia de Souza mellett a kontinens legjelesebb költőnője, a nők teljes szellemi-társadalmi emancipációjáért harcol. Szerelmes verseiben —

szinte a modern európai irodalomban is újszerűnek ható módon — a nő a kezdeményező, ha a kapcsolatoknak nem is irányító, de legalábbis egyenrangú fele.

SZERELMES VERS

Nyújtsd a kezed, s fuss velem fel a dombra,
 hogy újból felfedezhessük egymást,
 oda, hol lelkem ismét buján virágba borul,
 fuss hát velem a dombra, s nyújtsd a kezed.

Újjászületünk megint, mint a pőre hajnal,
 pirkadat frissességét szippantjuk magunkba,
 mezítláb osonunk ki a meghasonult városból,
 s táncolva feltántorgunk a hívogató dombra.

Ott, kedvesem, ott fent a dombtetőn,
 százmilliónyi dobajló szívdobbanás között,
 újból a mennyben képzeljük magunkat
 újjászületve, mezítelenül a dombtetőn.

Nyújtsd a kezed, s fuss velem fel a dombra,
 hogy újból felfedezhessük egymást,
 oda, hol lelkem ismét buján virágba borul,
 fuss hát velem a dombra, s nyújtsd a kezed.

(Angol eredetiből)

A jelenkori nigériai irodalmat a legtöbb afrikai ország irodalmához hasonlóan, a szellemi önállósulást ért folyó nemes küzdelem hatja át. Mennyit menteni át a törzsi, folklorisztikus hagyományelemekből, milyen arányban építeni be azokat a modern irodalomba, hogy ezáltal kialakuljon a sajátos nemzeti irodalom — elsősorban ez a kérdés foglalkoztatja a nigériai írók és költők szépszámu táborát.

E kettős meghatározottsára épül az 1921-ben, a Niger folyó deltájának vidékén született költő, *Gabriel Okara* irodalmi munkássága is. A hazaszeretet, a honvágy, a

távoli szülőföld tudata hatja át műveit.

Középiskolába Nigériában járt. anyagi nehézségek miatt soha be nem fejezett egyetemi tanulmányait Angliában folytatta. Könyvkötészetet tanult, a fekete kontinens egyik legmodernebb szakmáját. A könyvek világában él, sokoldalúan művelt íróegyéniség, az afrikai irodalom azon kisszámú képviselői sorába tartozik, akik a befelé forduló intellektuális költészetet művelik. A több kiadást megért *Fekete Orpheusz* című kötetéből számos verset fordítottak le idegen nyelvekre. Verseit az afrikai iro-

dalmi folyóiratokon kívül Angliában és az Egyesült Államokban is gyakran közlik. Regényt is írt *A hang* címen. Az afrikai törzsi nyelveken írt irodalmi alkotások fordítójaként is népszerű. Egészen

fiatalon, európai tartózkodásának idején írta *A szél lelke* című versét a hazájából érkező gólyák felidézte honvágyról. A vers egyben a modern európai civilizáció elmarasztalása is.

A SZÉL LELKE

Most érkeznek a gólyák,
az alvó égbolt szürke tengerének
fehér vadvirág-foltjai.
Északra jöttek, hogy szelíd
éégöv alatt ringjon bölcsőjük,
mialatt otthon az esőhalál
elfojtja a természet leheletét.

Most ismét itt vannak nálam,
a szél lelkei ők,
messzi déli tájak, hazám hírnökei,
az istenek szomszédai,
kik távoli északra, keletre meg nyugatra
vándoroltak életösztonüktől úzve.

Itt üldögélek e sziklarönkön,
merev lélekkel kémlelve,
amint érkeznek, s ismét távoznak,
napkeltétől napnyugtáig,
messzi déli tájak, hazám hírnökei.

Ők szabadon szárnyra kelnek a széllel,
ha felharsan ösztonük riogón hívó kiáltása,
minden szárnyfodruk hazám leheletét idézi,
milliónyi sejt visszhangozza üzenetét.
Oh, istenek istene, szólj végre,
meddig kell még lesben állva
követnem a szél lelkét az égbolton,
mikor kelhetek útra már én is
örökbolyongó társaságunkban,

hogy a dél angyalának hívó harangzúgására
végre én is hazataláljak egyszer.
Meddig kell még Európa
fehér kalitkájában sínylődnöm,
perzselt tollazattal, szegett szárnyal?

(Angol eredetiből)

Kongó művészeti emlékei Közép-Afrika legkorábbi leletei közé tartoznak. Az itt élő törzsek színvonalas ábrázoló művészete elsősorban a fafaragásokban jutott kifejezésre, a különféle kultikus maszkok, totemek a fekete kontinens legszebb népművészeti tárgyai közé tartoznak. A realista ábrázolásra való törekvés és a kultikus jelleg hangsúlyozása a képzőművészeti alkotásokon kívül elsősorban a zenében és az irodalomban jut kifejezésre.

Jelenkori irodalmuk erre a meglehetősen gazdag népi hagyományra épül. Noha az oktatásügy mindmáig bőven hagy kívánnivalót

maga után, a népi hagyományokat ápoló s annak ihletéből táplálkozó írók az ország határain túl is hallattak már magukról. A francia nyelven kibontakozó irodalom egyik jeles képviselője, a kongói népi köztársaságbeli *Martial Sinda*, akinek *Tamtam, tamtam* című verse, modern hangvétele ellenére is, a gazdag folklorisztikus hagyományokat tükrözi. A költő azt mondja el versében, hogy a mindinkább civilizálódó Afrikában halódik a régen fejlett törzsi művészet, nincs ápolója, követője az ősök választékos izléssel megalkotott művészténekek, a fekete Afrika elszunnyad a civilizáció béklyóiban.

TAMTAM, TAMTAM

Csend.

Mindig csak csend.

Nem beszélünk többé.

Nem táncolunk többé.

Nem kiáltunk többé.

Mert nem vagyunk

szabadok többé.

Mert nem vagyunk többé,

azok, akik voltunk.

Oh, hajdani démonok Afrikája!

Megfékezett vágyak Afrikája, oh!

Kalodába zárt Afrika,
oh,
kéj nélküli Afrikánk!

Tamtam, tamtam,
halk dobajú tamtam,
nyugtalan tamtam,
döngess, csak döngess,
mindig, csak mindig!

Afrika, te,
a fojtogató bánat földje!
Afrika, te!
a hamis istenek földje!
Afrika, te,
dal, játék és tánc nélküli föld!
Afrika, te,
a kínok és fájdalmak földje!

Tamtam, tamtam,
halk dobajú tamtam,
nyugtalan tamtam,
döngess, csak döngess,
mindig, csak mindig!

Oh, fekete isten, Armstrong,
tekints haldokló Afrikádra!
Figyeld e mozdulatlanul
önmagában tespédő maréknyi fekete földet!
Trombitád nélkül, blues-zenéd nélkül,
vérpezsdítő dallamod nélkül
holnapra meghalunk.
Verd hát a tamtamot,
ébreszd fel szeretett Afrikánkat!

Tamtam, tamtam,
halk dobajú tamtam,
nyugtalan tamtam,
döngess, csak döngess,
mindig, csak mindig!

Trombitálj, csak trombitálj,
 te, ki a dzsessz istene vagy, Armstrong!
 Trombitálj, csak trombitálj,
 hogy mozduljon e tetszhalott földrész!
 Trombitálj, csak trombitálj,
 pezsdüljön ismét a megalvadt fekete vér, Afrika!

Tamtam, tamtam,
 halk dobajú tamtam,
 nyugtalan tamtam,
 döngess, csak döngess,
 mindig csak mindig!

Oh, a dzsessz éltető ütemére,
 a xilofon ringató dallamára,
 Kongó szédítő n'tszambi zenéjére,
 Dakar gyümölcsöseinek pozsgás színeére,
 csábító Bangui táncosnő,
 Zannie Amaya lábdobajára,
 sámánok haláltűző pergő szövegére,
 démonok szédült lázálmára,
 ébredj, törött szárnyú fekete sas, Afrika,
 s üvöltsd világgá léted lángoló hírét!

(Francia eredetiből)

Talán megérti az olvasó, ha írásomat egy személyes élménnyel folytatom. 1971 nyarát Dél-Franciaországban töltöttem, s ennek a nyaralásnak egyik legmaradandóbb szellemi élménye az egykori eretnek pápai városban, Avignonban töltött néhány napom. Éppen ezekben a napokban volt a patinás város egy nagyszabású nemzetközi színházi fesztivál színhelye. Egy viszonylag ismeretlen szerző ösbemutatójára invitáltak a falragaszok: *Bernard Binlin Dadié* elefántcsontparti író Kongói Beatrice cí-

mű drámájának bemutatójára. A darab óriási sikert aratott, a kritika egyértelmű elismerése egyszerűen felhívta a figyelmet a távoli Afrika írójának nevére. Dadié neve azonban ekkor már nem volt teljesen ismeretlen Franciaországban, hisz több regényét és két verseskötetét is rangos kiadók házak gondozásában jelentették meg. Azonban valódi népszerűségre ezen az estén tett szert.

1916-ban született, középiskolába a szenegáli Dakarban járt, ahol személyes barátságot kötött Sen-

ghorral, akinek — irodalmi tevékenységére tett — szellemi hatását sohasem tagadta. 1947 után tér vissza szülőföldjére, ahol a függetlenségért küzd, s bekapcsolódik az ország politikai életébe. Jelenleg az abidjani Szépművészeti Múzeum igazgatója, de Afrika nemzetközi politikai életéből is kiveszi részét. Az Afrikai Demokratikus Egységpárt egyik vezetője. A függetlenségért vívott harc szervezése miatt a

francia gyarmati hatóságok börtönbe vetették. Ekkor írott versei elkötelezett, tehetséges költőt sejtetnek. Börtönből való kiszabadulása után jelenteti meg első verseskötetét. A koloniális elnyomatás és a faji megkülönböztetés ellen szót emelő regényei is népszerűek.

Az élet körtánca című versciklusa önálló kötetben jelent meg, 1956-ban. A kézvonalak e ciklus érdekes töredéke.

KÉZVONALAK

Kezünk vonalai
 hegyi ösvényekkel,
 fa törzsének repedésével
 és homéroszi harcok nyomaival
 párhuzamosan futó pontok.

Kezünk vonalai
 felszabdalt bélrendszerünkkel,
 sík földek barázdáival,
 hajunk választékával,
 bozotos táj gyalogösvényével
 egy irányban futó
 vízszintes pontok.

Ezek mind, mind csak
 a gyötrelem zsákutcáinak,
 a könnyecseppek csatornarendszerének,
 a gyűlölet szennyelvezető kanálisának,
 felakasztott ember kötélhurkának
 egy-egy parányi darabkái,
 töredéke, osztályrésze,
 pontocskákba öntve,
 egy kicsi ebből ...
 egy kevés meg abból ...

Kezünk vonalai
 a sárga bőrűek,
 a fehér bőrűek,
 s a fekete bőrűek
 határvonalainak pontocskái,
 lövészárkok, mik városokat választanak el egymástól,
 hajókötel, mely gyűlöletünket csomózza nyalábba.

Kezünk vonalai
 Életünk,
 Sorsunk,
 Szívünk,
 Szerelmünk
 pontocskáiból kirajzolt
 kósza vonalak csupán.

Édes lánckötélék,
 mely egymáshoz kapcsol bennünket,
 összeköt életet halállal.

Kezünk vonalai
 a fehér emberé
 a sárgáé,
 meg a feketéé
 kezünk vonalai
 egy csokorba köti mindannyiunk álmait.

(Francia eredetiből)

AZ AFRIKÁN KÍVÜLI NÉGER IRODALMAK NÉHÁNY KÉPVISELŐJE

Madagaszkár szigete, a mai Malgas Köztársaság, noha mindössze négyszáz kilométerre fekszik Kelet-Afrika partjaitól, szellemi fejlődésében számos, a fekete kontinensétől eltérő vonást mondhat magáénak. Ott-tartózkodásom alatt erről személyesen is meggyőződhet-

tem: a malgas embert sérti, ha azonosítani akarják az afrikai emberrel. Madagaszkár — az valami más! — vallotta a szigetország legnagyobb költőegyénisége, *Jean-Joseph Rabéarivelo* is. Ennek ellenére a malgas írók és költők műveik mondanivalója révén egyér-

telmően a modern néger költők sorába tartoznak. Léopold Sédar Senghor, a madagaszkári költészeti rajongója és érvényesülési útjának egyengetője, a négritude mozgalom hívővé tett több malgas költőt, művészt. Az *Anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache* című, 1948-ban kiadott s azóta több bővített új kiadást megért gyűjtemény jelentette a madagaszkári irodalom, elsősorban a költészet nemzetközi érvényesülését.

Rabéarivelo, aki 1901-ben született a sziget fővárosában, Tananarivében, szegény, de nemes család gyermeke volt. Tizenhárom

éves korában abbahagyta az iskolát, s attól kezdve a költészetnek élt. A francia modern költészet alkotásain nevelkedett, élete végéig megmaradt a francia szellemi kultúra rajongójának, versei a modern francia költészet és a malgasi hagyományok ötvözete. Annyira rajongott a francia költészetért, hogy minden vagyonát pénzzé tette, mert Párizsba akart utazni, hogy ott, a francia költészt bölcsőjében szippantsa magába az ihletet, s amikor a hatóságok megtagadták tőle az útlevelet, 1937-ben öngyilkosságot követett el.

ÉLETMŰVED

Talán nem is hallottad a dalokat,
talán a magad énekét sem hallottad,
talán azt sem, az emberek szóltak,
talán önmagad hangját sem hallottad.
Milyen könyveket olvastál
azokon kívül, mik pajzán asszonyok hangját idézik
s melyek valószerűtlen históriát regélnek?
Dalolva is szóltan maradtál.
Szíved sosem fogtad vallatóra
és mit sem tapasztaltál
amióta szónokok és írástudók beszéltek,
mert kinevettek, amint látták,
nap mint nap az azúrkék tenger
sima tükrében gyönyörködsz önmagadban.
De mindennap énekelsz,
és csodálkozva kémleled a hajó ormát,
amint járatlan utakat kutatva
az örökkévalóság vizére úszik,
ismeretlen áramlatok felé rohanva.
Álmétkodsz a madarak fürge szemén,
el nem tévednek a lakatlan égbolton,

s visszatálnak szélviharban is
 őshazájuk ösvénytelen erdeibe.
 S a könyvek, melyeket alkotsz,
 zajongva búgják a valószerűtlent,
 a dzsungel haragját visszhangzó,
 megalkuvó ősi szongokat.

(Francia eredetiből)

Honfitársa, *Flavien Ranaivo*, kormányzója volt. Ranaivo fő ih-
 néhány évvel fiatalabb nála, letforrása Madagaszkár csodálato-
 gazdag nemesi családból származott, apja az Imerina tartomány
 san zsongó tájainak szépsége.

NE ÚGY SZERESS . . .

Ne úgy szeress, fivérem,
 mint árnyékkodat . . .
 Az árnyak feloldódnak este,
 de én csak tovább szeretlek,
 amíg a kakas nem szólít hajnalt.
 Ne úgy szeress, fivérem,
 mint a szegfűszeget, melytől
 émelyeg a gyomrom csupán,
 s nem oltja gyötrő éhségem.
 Ne úgy szeress fivérem,
 mint a párnát a fejed alatt,
 hisz úgy csak álmodban
 egyesülhetünk, s talán
 egymásra sem ismernénk nappal.
 Úgy szeress, fivérem, mint az álmot,
 hisz azzal élsz éjjel,
 s táplálja nappali reményid.
 Úgy szeress, fivérem, mint az ércpénzt,
 mire sose lelsz a kérges földön,
 s mi hosszú bolyongásaid alatt is
 mindig hű kísérőtársad marad.
 Úgy szeress, fivérem, mint egy dísztoköt,

mi egészséget ad és segítő kezét is
vízmerítéskor a forrásnál, s ha pihen is,
édes lány dallam csendül kérégeből.

(Francia eredetiből)

Az Egyesült Államokhoz tartozó Puerto Rico néger költészetét válogatásunkban a szigetország modern költője, *Luis Palés Matos* képviseli. A Fekete falu című verse látomásszerű álomvilágba kalauzolja az olvasót.

FEKETE FALU

Ma éjjel távoli látomás nehezedett
agyamra: egy bús fekete falu képe.
Musumba, Tombuktu vagy Farafagana —
ez az álmok faluja,
belső ködfátylaimba burkolózó
kába árnyképek között részegen szédelgő,
ragyogó kókuszpálmákkal övezett falu.

Haragos fénycsóva imbolyog
a végenincs mezők zsombékos sárgaságában;
füstgomoly, rekkenő pirongó hőség
kövezetek árnyékát satírozta lelkembe,
terebélyes farönk gőzölög,
a növényzet vérkeringését meglélkelve,
míg a fanyar égbolt szárazon borul rám.

Lustaság, ernyedtség. Ammóniákat
prüszkölve gőzölgő ingovány;
kemény bőrrű víziló merül alá
a sáros, leveces élő pocsolyába,
a hájas oroslán gyermekdeden
álmodik a baobab árnyékában.

Ott, messze, a pálmák között
terpszkedik el tunyán a falu
— Musumba, Tombuktu, vagy Farafagana —

valószerűtlen csend tántorog benne,
 álomból épített házikók sorakoznak utcáin.
 Valaki lustán emészti a szélben
 az együgyű fura dallamot,
 az ezer nyugtalanító „u” hangból
 szótt érthetetlen éneket,
 az ásítózó kettőshangzók tutaján
 és elnyújtott torokhangok zűrzavarában
 felénk nyújtja karját az ismeretlen távolság.

Fekete asszony dallikázik
 az ártatlan háziemlősök életéről.
 Napbarnította tájak asszonya
 földszagú, vadonlelkű, kéjszomjúhozó
 ringó csípőjű fekete asszony;
 Fekete asszony dallikázik,
 vágyakozó dallamai megnyugtатnak,
 mintha kókuszpálmák örvényében
 a boldogságnak adna életet.

Dalának zendülésére
 mindenütt némaság az úr,
 csupán a mély „u” hangok vadsága
 szánt csapás-barázdát lelkemben.
 Anyás testvonaláiban a termékenyítő
 kéj összhang-sikolya ébreszt valóságra.

(Spanyol eredetiből)

Az Antillák szigetcsoportjához tartozó Martinique szigetország irodalmának kapcsán a közhelynek számító szállóige jut eszünkbe: senki sem próféta a saját hazájában. Ez a bölcsesség csak ritkán érvényes az irodalomra, hiszen, hogy egy író műveivel áttörhesse hazájának határait, elengedhetetlenül szükséges a hazai elismerés, népszerűség és megbecsülés.

Aimé Césaire, a karib-tengeri szigetország szülöttjének az eseté-

ben a minden paradoxont igazoló másik mondás érvényes: a kivétel csak erősíti a szabályt. Césaire nevét hazájában nem is hallották mindaddig, amíg egyetemi tanulmányai alatt Párizsban nem szövetkezett az ott tanuló afrikai néger diákokkal, mindenekelőtt Léopold Sédar Senghorral, a szenegáli költővel, akinek ösztönzésére alkotott, s hatására, az afrikai négerség szellemi mozgalmához csatlakozott. Senghorral együtt fogal-

mazta meg a négek szellemi kultúrmozgalmának elméleti alapjait, a négritude mozgalom egyik vezéralakja lett. Sajátjának érezte a sokat szenvedett fekete kontinens embereinek minden fájalmát, s amerikai származása ellenére, meg annak ellenére, hogy élete nagy részét a francia metropolisban töltötte, az afrikai költészet egyik legkitűnőbb művelője lett.

Senghorral és Damasszal együtt létrehozta a *L'Étudiant Noir* (A fekete egyetemista) című folyóiratot, az afrikai irodalom első igazi nagy szócsövét, amelyben helyet kaptak mindazok az írók, akiknek neve és alkotásai beszárnyalták az egész világot, s akik lerakták a modern afrikai irodalom alapköveit.

E folyóiratban — cikksorozat-

ban — fejtegették az afrikai személység mitizálását; a négritude mozgalom kezdeti stádiumában az afrikai szellemiség érvényesülését jelezte. A korábbi megfogalmazások értékét az idő devalválta, az új társadalmi viszonyok pedig átfogalmazták. A napjainkban már annyira aktív szellemi mozgalom haladó szellemű politikai programot is hirdetett: a gyarmatosítók és a faji megkülönböztetés híveinek vádjai alól felmenteni a fekete bőrrű embert, s felismerni igazi szerepét a modern világ kérlelhetetlen történelmi átalakulásában.

Költeményeken kívül Aimé Césaire drámákat, esszéket és novellákat is írt. Néhány drámáját sikerrel játszották Franciaországban, verseit és novelláit több nyelvre fordították le.

KÖSZÖNTLEK, AFRIKA!

Oh,
háborgó tengerek
félálom szigetéről
téged fürkészlek,
te ügyefogyott kis emberpont
a nap palástja alatt.

Halld hát:
távoli szigetemről,
vénülő szigetemről
tégek köszöntekek!
És érces hangon visszaszólsz ...

Újból ismétlem: köszöntlek, anyám!
a fellázadt őserőtől
eltorzult arccal,
oh, hazám, édes szülőföldem!

Édesen őrlódsz hüvelyk- és mutatóujjam közt,
amint mellkasom döngölöm,
s míg jobb karommal
gyermetegen simulok a balhoz.

Üdvözlégy, drága anyaföld!

Neved oly csábos,
hogy holnapi napfelkeltéd
magával hozza nyugtomat.

(Francia eredetiből)

IRODALOM:

1. *Modern Poetry from Africa*, Edited by Gerald Moore and Ulli Beier, Penguin African Library, Ringwood, Australia, 1973
2. *African Literature in the Twentieth Century*, by O. R. Dathorne, Heinemann, Nairobi—Lusaka—Ibadan, 1976
3. *Trésor africaine et malgache*, Cristian Reynaull, Nouveaux Horizons, Paris, 1973
4. Peter Nazareth: *Literature an Society in Modern Africa*, East African Literature Bureau, Kampala—Nairobi—Dad es Salaam, 1972
5. *Origin East Africa*, by Chinua Achebe, Heinemann, Nairobi—Ibadan, 1970
6. *Auteurs néo-africains d'expression française*, Diesterweg, Frankfurt am Main, 1968
7. *African Autors of English Expression*, Diesterweg, Frankfurt am Main, 1966
8. *Poesía negra* — Sohwarze Dichter portugiesischer Sprache, Nymphenburger Verlagshandlung, München, 1962
9. *A Reader's Guide to African Literature*, London, 1972
10. *A Glance at Madagascar*, Edition „Tout pour l'école”, Tananarive, Madagascar, 1973
11. *African Theatre*, Edited by Gwyneth Henderson, Heinemann, London—Ibadan—Nairobi, 1973
12. *Black Poets in South Africa*, Edited by Robert Royson, Heinemann, London—Nairobi—Ibadan—Lusaka, 1974
13. *Origin East Africa*, A Makerere Antology, Edited by David Cook, Heinemann, London—Ibadan—Nairobi, 1970
14. *Quartet*, New Voices from South Africa, Heinemann, London—Ibadan—Nairobi, 1974
15. *Singing with the Night*, Edited by Chris L. Wanjala, East African Literature Bureau, Kampala—Nairobi—Dar es Salaam, 1974
16. *An East African Anthology of Poetry*, Edited by Arthur Kemoli, East African Literature Bureau, Nairobi—Kampala—Dar es Salaam, 1977
17. *North African Writing*, Edited by Len Ortzen, Heinemann Educational Books, London—Ibadan—Nairobi, 1970

18. Victor Bol — Jean Allary: *Littérateurs et poètes noirs*, Leopoldville, Bibliothèque de l'Étoile, 1964

19. *Schöne Schriften aus Afrika*, Deutsche Afrika-Gesellschaft, Bonn 1962

FOLYÓIRATOK

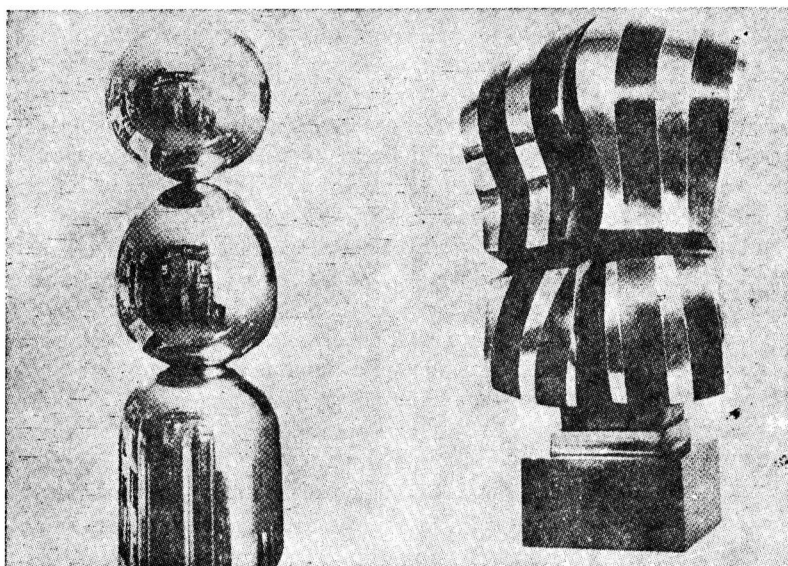
1. *Présence Africaine*, Revue culturelle du monde noir, Paris

2. *The New African*, The Radical Monthly, Cape Town—London

3. *African Literature Today*. A Journal of Explanatory Criticism, London

4. *Black Orpheus*, A Journal of African and Afro-American Literature, Lagos

5. *Lotus*, Oeuvres Afro-Asiatique, Kairo

Vasko Lipovac: *Tekéző*, fém, 1976 — Oto Logo: *Torzó II.*, bronz, 1972